

Τι είναι μια λακανική ψυχανάλυση μέσα στη «δυσφορία μέσα στον πολιτισμό»;

ΔΙΣΣΥ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

Ξεκινώ από αυτό το πολύ απλό, αλλά θεμελιακό ερώτημα: Τι είναι μια «λακανική ψυχανάλυση»; Η απάντηση θα μπορούσε επίσης να είναι πολύ απλή: Είναι μια ψυχανάλυση, μια θεραπεία μέσω της ομιλίας. Είναι μια περιπέτεια, ένα ζήτημα σημαίνοντων ανάμεσα σε κάποιον που ξαπλώνει στο ντιβάνι και σε κάποιον που κάθεται στην πολυθρόνα και τον ακούει. Τι διαφορετικό προσθέτει όμως ο προσδιορισμός «λακανική»; Ποιες αρχές διέπουν την πρακτική του «λακανικού» ψυχαναλυτή;

Θα προσεγγίσω το ερώτημα περί λακανικής ψυχανάλυσης από τρεις διαφορετικές όψεις: Την όψη της ηθικής, της τεχνικής και της κλινικής, και θα προσπαθήσω να καταλάβω αν και πώς υπάρχει μια (νέα) κλινική που συνδέεται με τη «δυσφορία στον πολιτισμό» στη σύγχρονη εποχή, στον δυτικό κόσμο και ποια είναι η θέση της ψυχανάλυσης σε αυτή.

Μπορούμε να κάνουμε ένα πρώτο βήμα λέγοντας κάτι που θα μπορούσε να περιέχει και έναν πρώτο ορισμό της λακανικής ψυχανάλυσης: Το αναλυτικό πεδίο σε μια ψυχανάλυση προσανατολισμένη από τη λακανική διδασκαλία προσδιορίζεται από την ηθική, η οποία προέχει της τεχνικής, ενώ η κλινική, λόγω του απρόοπτου, μας υποχρεώνει να επινοήσουμε.

Σε τι χρησιμεύουν οι ψυχαναλυτές στην εποχή μας που είναι η εποχή της Επιστήμης; Τι απομένει στον ψυχαναλυτή όταν η υστερία και η ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση έχουν εξαφανιστεί από το DSM-IV και ο ψυχίατρος ή ακόμη και ο ψυχολόγος περιπαίζουν τη φροϋδική αιτιολογία της φοβίας ή της σχιζοφρένειας;

Η ιστορία μάς διδάσκει ότι η ανακάλυψη της ψυχανάλυσης συνδέεται στενά

με την ύπαρξη της επιστήμης. Το αντικείμενό τους είναι βέβαια διαφορετικό. Στη συνέντευξη τύπου της 29ης Οκτωβρίου του 1974, ο Lacan λέει το εξής: «Αρκεί να παρατηρήσουμε ότι υπάρχουν πράγματα που κάνουν τον κόσμο να είναι απόκοσμος [...] με αυτό ασχολούνται οι ψυχαναλυτές. Και έτσι, αντίθετα με αυτό που πιστεύεται, βρίσκονται πολύ περισσότερο αντιμετώπι με το ίδιο το πραγματικό από ό,τι οι επιστήμονες. Δεν ασχολούνται παρά μόνο με αυτό». Πράγματι, η ψυχανάλυση ασχολείται με το πραγματικό, όχι το πραγματικό της επιστήμης, αλλά με αυτό που δεν πάει καλά, δηλαδή με το σύμπτωμα. Το δε σύμπτωμα συνδέεται με το γεγονός ότι, λόγω της ομιλίας, η ανθρώπινη σεξουαλικότητα δεν έχει καμία «ελπίδα». Η ψυχανάλυση, που συνοδεύει κυριολεκτικά την επιστήμη, θεραπεύει το πραγματικό, όπως και η επιστήμη, και έχει συνέπειες σε αυτό. Εντούτοις, φαίνεται να είναι ο μόνος λόγος που μπορεί, εν αντιθέσει με τον επιστημονικό, να λάβει υπόψη της αυτές τις συνέπειες. Και ακριβώς επειδή η ψυχανάλυση λαμβάνει υπόψη τις συνέπειες αυτού που προκάλεσε στο πραγματικό, ο ψυχαναλυτής είναι υπεύθυνος για τις συνέπειες της πράξης του. Κατά τον ίδιο τρόπο που το υποκείμενο θεωρείται πάντα υπεύθυνο για τη θέση του στην απόλαυση.

Η επιστήμη, από την πλευρά της, μας προσφέρει αντικείμενα για τα οποία αναζητάμε, εκ των υστέρων, τη χρήση που θα μπορούσαν να έχουν. Αυτό ισχύει και για την ψυχανάλυση μετά την επινόησή της. Βέβαια, το ερώτημα «σε τι χρησιμεύει το αντικείμενο ψυχανάλυση;» είναι κοινωνιολογικό ερώτημα, στο οποίο ένας ψυχαναλυτής δεν υποχρεούται να απαντήσει. Το μόνο που έχει να κάνει είναι να είναι ψυχαναλυτής, κάτι που δεν είναι τόσο απλό. Όπως έλεγε ο Lacan στην ίδια συνέντευξη τύπου το 1974, «Είναι πολύ δύσκολο να είναι κανείς ψυχαναλυτής, γιατί πρέπει να μπει σε μια θέση που είναι απολύτως αφόρητη». Ωστόσο, το μόνο που πρέπει να κάνει ένας ψυχαναλυτής είναι να παραμένει στο ύψος της εργασίας που έχει να εκτελέσει.

Η ψυχανάλυση, πράγματι, δεν υπάρχει παρά μόνο εφόσον οι ψυχαναλυτές εκτελούν —σωστά— τη λειτουργία τους. Και η εποχή της επιστήμης στην οποία ζούμε, με την «επιστημοποίηση» και την ιδιοποίηση της γνώσης από μέρους της, δεν πρέπει να εμποδίσει τον ψυχαναλυτή να κάνει αυτό που πρέπει να κάνει, δηλαδή πριν από όλα να σεβαστεί την αναλυτική αρχή και τον αναλυτικό κανόνα.

Είναι βέβαια αλήθεια ότι χρειάζονται και αναλυόμενοι που να εμπιστεύονται αρκετά έναν ψυχαναλυτή, ώστε να πηγαίνουν σε αυτόν, απευθύνοντάς του ένα αίτημα. Και καθώς η ψυχανάλυση υπάρχει, υποθέτουμε ότι οι ψυχαναλυτές εκτελούν πάνω κάτω σωστά τη λειτουργία τους. Αλλιώς, ενδεχομένως, η ψυχανάλυση να είχε χάσει τελείως την υπόληψή της (Silvestre, 1987).

del
191
δίνε
τήρ
χρέ
νωί
λυε
μόλ
χα
τη
σά
γή
συλ
τοι
αυ
μία

Εβ
εαι
σαν
έδι
τή
νεί
αν
τη
Όπ
«μ
πλι
ποι
ο ρ
κή
πει
χοι
τοι
τή
θει
τη
μα

Ας δούμε όμως τι γράφει ο Lacan σε ένα κείμενό του του 1955, «Variantes de la cure-type» (Παραλλαγές της θεραπείας-παράδειγμα), των *Écrits* (Lacan, 1966), στο οποίο αναρωτιέται τι είναι μια ψυχανάλυση. Η απάντηση που δίνει είναι η εξής: «Είναι η θεραπεία που περιμένουμε από έναν ψυχαναλυτή». Την απάντησή του αυτή τη σχολιάζει λίγο αργότερα, το 1968, έναν χρόνο μετά την «Πρόταση του Οκτωβρίου για το πέρασμα», σε μια ανακοίνωση στο συνέδριο της Φροϋδικής Σχολής του Παρισιού για την «Ψυχανάλυση και Ψυχοθεραπεία» (Lacan, 1969). Ο Lacan λέει ότι αυτό είναι και το μόνο κριτήριο που έχει ο γιατρός όταν κατευθύνει τον ασθενή προς μια ψυχανάλυση. Η σκέψη του αυτή, όμως, οδηγεί τον Lacan στο εξής βασικό ερώτημα: Τι είναι αυτό που προσδιορίζει μια ψυχανάλυση; Στο σημείο αυτό εισάγει το ζήτημα της επιθυμίας του ψυχαναλυτή, ζήτημα που θα τον οδηγήσει στην επινόηση της διάταξης του περάσματος, το οποίο επιτρέπει τη συλλογή μιας μαρτυρίας που αφορά την επιθυμία του αναλυτή, και μάλιστα του πρωτάρη αναλυτή. Με την έννοια αυτή, λοιπόν, μια ψυχανάλυση είναι αυτό που μπορεί να συμβεί τη στιγμή που το υποκείμενο συναντά την επιθυμία του αναλυτή.

Είναι γνωστό ότι όταν ο Freud ασκούσε την ψυχαναλυτική κλινική, έδινε στον εαυτό του κάποιες ελευθερίες. Τι θα απαντούσε ο ίδιος ο Freud αν τον ρωτούσαν, τι είναι μια αναλυτική συνεδρία και πώς γίνεται; Φαντάζομαι ότι δεν θα έδινε καμία συγκεκριμένη θεωρητική απάντηση. Ίσως μόνο ότι ένας αναλυτής δεν μπορεί να αφοσιωθεί σε έναν ασθενή μόνο, αφού βλέπει πολλούς ασθενείς και πρέπει να μοιράζει το χρόνο του αναλόγως. Όσο για τη θέση του αναλυτή πίσω από το ντιβάνι, ο Freud δεν θεωρητικοποίησε ιδιαίτερα αυτή την επιλογή του, εκτός από το ότι η θέση αυτή ήταν πιο βολική για εκείνον. Όπως βλέπουμε, οι απαντήσεις του είναι μάλλον κοινότοπες. Εντούτοις, οι «μετα-φροϋδικοί» ψυχαναλυτές κατασκεύασαν διάφορες θεωρίες ως προς το πλαίσιο και όρισαν την ψυχανάλυση μέσα από την αυστηρή εφαρμογή ενός πολύ συγκεκριμένου κανονισμού. Η διάρκεια των συνεδριών, ο αριθμός τους, ο ρυθμός τους, όλα μετατράπηκαν σε κανόνες. Η τυποποίηση της αναλυτικής συνεδρίας ως προς τον χώρο και τον χρόνο σφυρηλάτησε την ιδέα ενός περιεχόντος που δύναται να φιλοξενήσει αυτό που παίρνει τη μορφή του άγχους ή του συμπτώματος. Μια στέγη, τόσο για τον αναλυόμενο όσο και για τον αναλυτή. Έτσι, δεν υπάρχει πλέον τίποτα απρόοπτο, εφόσον ο αναλυτής γνωρίζει εκ των προτέρων πού να τοποθετηθεί ο ίδιος και πού να τοποθετήσει την πρακτική του, την παρέμβασή του. Σε αυτόν τον φαρμαλισμό της Διεθνούς, ο Lacan, στο «Variantes de la cure-type», αντιπαραθέτει τη σχηματοποίηση μιας θεωρίας και την αυστηρότητα της ηθικής και εμφανίζεται

ως μέγας απο-ρυθμιστής της πρακτικής τής συνεδρίας. Αυτός ο φορμαλισμός λειτουργεί ως σημείο αναφοράς ως προς το «τι επιτρέπεται να γίνει και τι δεν επιτρέπεται», όπως λέει. Όμως, μόνο η αυστηρότητα της ηθικής ορίζει τη θεραπεία ως ψυχαναλυτική. Χωρίς αυτή την αυστηρότητα, «μια θεραπεία, ακόμη και γεμάτη με ψυχαναλυτικές γνώσεις, δεν μπορεί να είναι παρά ψυχοθεραπεία» (Lacan, 1966).

Αυτή η αυστηρότητα της ηθικής εν πρώτοις είναι φαινομενικά κάτι εξαιρετικά απλό και σημαίνει ότι ένας ψυχαναλυτής «ακούει» τον λόγο του αναλυόμενου, «υπο-στηρίζει» αυτόν τον λόγο του. Εδώ, βρισκόμαστε πέρα από αυτό που ονομάζεται υποστηρικτική ψυχοθεραπεία και είναι το στοιχειώδες επίπεδο της θεραπείας. Το ότι ο αναλυτής ακούει και υπο-στηρίζει τον λόγο, μας παραπέμπει καταρχήν στην ψυχανάλυση ως διαλεκτική εμπειρία, όπως μας παρουσίασε ο Lacan στο «Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien» (Lacan, 1960). Μόνο που η ψυχανάλυση είναι μια ιδιαίτερη διαλεκτική, μια διαλεκτική της επιθυμίας που πρέπει να επιτρέψει στο υποκείμενο, το οποίο ξεκινά μια ψυχανάλυση, να γνωρίζει αν θέλει αυτό που επιθυμεί. Και, βέβαια, είναι αυτονόητο ότι ο όρος διαλεκτική δεν είναι αρκετός, όταν τίθεται το ζήτημα της ψυχανάλυσης ως πράξη που συνδέεται με την απόλαυση.

Το να υπο-στηρίζει ο ψυχαναλυτής το λόγο του αναλυόμενου είναι να αποδέχεται τη μεταβίβαση, χωρίς να αμύνεται με την υποβολή. Η υποβολή διαχωρίζει για τον Lacan την ψυχανάλυση από την ψυχοθεραπεία. Στο κείμενό του «Position de l'inconscient» (Lacan, 1966), ο Lacan ορίζει τις λειτουργίες του αναλυτή ως εξής: Ο αναλυτής υποστηρίζει το λόγο του ασθενούς, επανορθώνει τη συνέπεια του νοήματος, αναλαμβάνει να απαντήσει, όπως επίσης και να σιωπήσει.

Επτά χρόνια αργότερα, στο «Télévision» (1974), ο Lacan επαναλαμβάνει τη θέση του περί ηθικής, στο πλαίσιο της θεωρίας του των τεσσάρων λόγων, ως ηθική του εϋ λέγειν (bien-dire), και την αντιπαραθέτει στην ηθική του εϋ (bien) του λόγου του κυρίου στο οποίο παραπέμπει συνήθως η υποβολή, ηθική του εϋ που είναι η ίδια η αρχή της απόθησης.

Έτσι λοιπόν, σε μια λακανική ψυχανάλυση η τεχνική υπόκειται στην ηθική του εϋ λέγειν. Ως συνέπεια έχουμε μεγαλύτερη ελευθερία στην τεχνική, η οποία ξαναμετατρέπεται σε μέσο, εκεί που οι μετα-φροϋδικοί ψυχαναλυτές την κάνουν όχι ακριβώς σκοπό, αλλά αρχή που καθορίζει την ψυχαναλυτική πρακτική.

Αυτό δεν σημαίνει ότι ο Lacan δεν έκανε κάποιες παρατηρήσεις ως προς την τεχνική, όταν π.χ. τονίζει την κυριαρχία του σημαίνοντος πάνω στο σημαί-

νόμενο η
αρνείται
του. Πρ
ποίηση
είναι να

Επίς
Αλλάζει
ζει επιθ
δρίας σι
με τις σ
μάς συ
ο Lacan
νει ο αν
νους, κά
αναλύομ
πο αυτό
ται στη
βίβαση,
αυτό πο
νευρωτι
τοπο μι
το πλάι
Χωρίς έ
δριών, ο
της ανα
την καθ
ελαστικ
Οι μ
δική δια
παλινδρ
σε βάθο
Freud: 1
και τις
στη ζωι
στημα 1
μέρος τ
ζωή τοι
Φαίν

ορμαλι-
 ήνει και
 ής ορίζει
 α θερα-
 αι παρά

τι εξαι-
 ου ανα-
 έρα από
 χειώδες
 εν λόγος,
 α, όπως
 'sir dans
 ια ιδιαι-
 ίπει στο
 υτό που
 κι αρκε-
 έεται με

να απο-
 κλή δια-
 κείμενό
 γίες του
 επανορ-
 ; επίσης

αμβάνει
 ρων λό-
 γων ηθική
 ; υποβο-

ην ηθική
 χνική, η
 ναλυτές
 αλυτική

τρος την
 ; σημαί-

α λ η τ α κ ε ρ α λ η τ α κ ε ρ α

νόμμο ή αρνείται την ανάλυση των αντιστάσεων—χωρίς, παρ' όλα αυτά, να αρνείται τις αντιστάσεις— και δίνει έμφαση στα μορφώματα του ασυνείδη- του. Πράγματι, η ανάλυση των αντιστάσεων βασίζεται στην αντικειμενικο- ποίηση της εικονο-φαντασιακής σχέσης μέσα στη μεταβίβαση, ενώ στόχος είναι να διαρρηχθεί ο λόγος (discours), ώστε να γεννηθεί η ομιλία (parole).

Επίσης, ο Lacan κάνει κάποιες αλλαγές ως προς το πλαίσιο της συνεδρίας: Αλλάζει τη χρονική της διάσταση, όταν συμπεριλαμβάνει αυτό που ονομά- ζει επιθυμία του αναλυτή, όταν αφήνει την ευθύνη της διάρκειας της συνε- δρίας στον αναλυτή, όταν εμπλέκει στην ανάλυση τη διακοπή της συνεδρίας με τις συνέπειές της. Η χρήση που έκανε ο Lacan του κανόνα της διάρκειας μίας συνεδρίας έγινε αντικείμενο συζητήσεων και διαφωνιών. Παρ' όλα αυτά, ο Lacan παρουσιάζεται εδώ απόλυτα φροϋδικός: Πράγματι, η στίξη που κά- νει ο αναλυτής στον λόγο του αναλυόμενου αναδεικνύει το νόημα και, επομέ- νως, κάθε διακοπή από μέρους του δεν μπορεί παρά να ερμηνεύεται από τον αναλυόμενο ως «στίξη της προόδου του». Η συνεδρία υπόκειται με τον τρό- πο αυτό σε ένταση από την αρχή σε συνάρτηση με το τέλος της. Το τέλος της συνεδρίας, όταν αυτό αποφασίζεται από τον αναλυτή, συμπεριλαμβάνε- ται στην ανάλυση ως ένα ακόμη δεδομένο, ένα δεδομένο που αφορά τη μετα- βίβαση, και που συνήθως ωθεί τον αναλυόμενο να μιλήσει για να αναζητήσει αυτό που θα μπορούσε να εξηγήσει, αυτό το πραγματικό που δεν πιάνεται. Ο νευρωτικός π.χ. υποφέρει από αυτή τη διακοπή, η οποία τον φέρνει αντιμέ- τωπο με τον ευνουχισμό του «δεν μπορούν να λεχθούν όλα». Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, δεν είναι δυνατόν η διακοπή να είναι καθορισμένη και αυτόματη. Χωρίς βέβαια αυτό να συνεπάγεται ότι η αυστηρά μικρή διάρκεια των συνε- δριών, στο όνομα της κυμαινόμενης συνεδρίας, ανήκει στο λακανικό πνεύμα της αναλυτικής πράξης. Η αυστηρή λακανική αυτή αρχή λαμβάνει υπόψη την κάθε περίπτωση ξεχωριστά. Συνεπάγεται μια πρακτική που διέπεται από ελαστικότητα και έμφαση στο ιδιαίτερο.

Οι μετα-φροϋδικοί προσπάθησαν να εφαρμόσουν κατά γράμμα τη φροϋ- δική διαδικασία και να δουν το αναλυτικό πλαίσιο ως πλαίσιο που ευνοεί την παλινδρόμηση και δίνει ένα αίσθημα ασφάλειας. Αντίθετα, ο Lacan κατανοεί σε βάθος το πνεύμα της φροϋδικής ανάλυσης και το χρησιμοποιεί όπως ο Freud: Αρνείται να χωρίσει τη ζωή του αναλυόμενου από την ανάλυσή του και τις εκδηλώσεις της επιθυμίας του. Η ψυχανάλυση μπαίνει πραγματικά στη ζωή του αναλυόμενου και αποκτά άμεση σχέση με όλο το σημαίνον σύ- στημα μέσα στο οποίο κινείται ο αναλυόμενος. Παράλληλα, με το να είναι μέρος της ζωής του, γίνεται και ο μοχλός με τον οποίο μπορεί να αλλάξει τη ζωή του.

Φαίνεται λοιπόν ότι για τον Lacan ο θεσμός δεν μπορεί να ρυθμίσει μια

πρακτική που λέγεται ψυχαναλυτική. Αυτή η πεποίθηση τον οδηγεί στο ερώτημα του «περάσματος». Δηλαδή, η ίδια η αναλυτική πράξη οδηγεί τον Lacan μεταξύ των άλλων στο ερώτημα της θέσης του αναλυτή και στο ζήτημα του «περάσματος». Το πέρασμα έρχεται να ακυρώσει τη δυνατότητα που μας δίνεται να θεωρήσουμε ορισμένους σταθερούς κανόνες ως απαραίτητη προϋπόθεση που ορίζει έναν αναλυτή ως αναλυτή. Το πέρασμα ακυρώνει τους κανόνες του θεσμικού πλαισίου, οι οποίοι δεν αποτελούν πλέον εγγύηση ότι πραγματοποιείται μια ψυχανάλυση. Με τον τρόπο αυτό η ευθύνη ανήκει στον αναλυτή. Και όταν λέμε ότι μια ανάλυση ορίζεται καταρχήν από την απάντηση του αναλυτή, δεν εννοούμε βέβαια ότι ορίζεται από τη θέση που κατέχει ο αναλυτής μέσα στην αναλυτική κοινότητα. Είναι αυτονόητο ότι η θέση του αναλυτή μέσα στην αναλυτική κοινότητα δεν εγγυάται ότι αυτό που γίνεται είναι πράγματι ψυχανάλυση.

Όπως και κάθε διάλογος, ο διάλογος στην ψυχανάλυση δεν μπορεί να είναι συμμετρικός: Όταν ο ένας μιλάει, ο άλλος σιωπά. Ο αναλυτικός διάλογος τονίζει αυτή την α-συμμετρία: Ο αναλύμενος είναι το υποκείμενο των ελεύθερων συνειρμών, ενώ ο αναλυτής ακούει και υποστηρίζει τη μεταβίβαση, υποστηρίζοντας τον λόγο. Και όταν ο ίδιος ο αναλυτής παίρνει τον λόγο, ο λόγος αυτός αποκτά το καθεστώς της ερμηνείας. Το ζεύγος ελεύθεροι συνειρμοί-ερμηνεία προσδιορίζει τον άξονα της ψυχανάλυσης. Στο πλαίσιο αυτού του άξονα ο αναλύμενος αφήνει την αλήθεια του να διαφύγει κατά το ήμισυ και ο αναλυτής του την επιστρέφει. Αυτή η αλήθεια δεν είναι ούτε ανείπωτη, ούτε αναρχική. Μπορεί να αποκαλυφθεί, αν μία ερμηνεία που υπακούει στους κανόνες της φροϋδικής αποκωδικοποίησης της επιτρέψει να «παρείναι».

Όταν όμως ο αναλυτής υποστηρίζει τον λόγο πρέπει να ξέρει και να σιωπά. Σίγουρα αυτή η σιωπή είναι αντίθετη με τη συστηματική ερμηνεία ορισμένων μετα-φροϋδικών αναλυτών. Αλλά δεν σημαίνει και ότι ο αναλυτής πρέπει να κρύβεται πίσω από τη σιωπή και να τη χρησιμοποιεί ως καταφύγιο. Ο Lacan προειδοποίησε τους μαθητές του για αυτό: Ο αναλυτής δεν πρέπει να μιλάει ούτε πολύ νωρίς, αλλά ούτε και πολύ αργά. Ακόμη, η ερμηνεία πρέπει να είναι ταχεία. Και βέβαια, δεν πρέπει να αρκείται ο αναλυτής στο ότι το ίδιο το ασυνείδητο ερμηνεύει μέσα στην πορεία της θεραπείας, εξάλλου, η μεταβίβαση δεν ξεκινά παρά μετά από έναν λόγο που, όπως λέει και ο Moustapha Safouan (Safouan, 2001), «πετυχαίνει το στόχο του», δηλαδή έναν λόγο που δικαιολογεί την πίστη του αναλύμενου, ότι ο αναλυτής του γνωρίζει τη σημασία αυτού που λέει ο αναλύμενος. Βρισκόμαστε εδώ ακριβώς

οδηγεί στο
οδηγεί τον
και στο ζή-
δυνατότητα
ως απαραί-
ημα ακυρώ-
ν πλέον εγ-
τό η ευθύνη
ταρχήν από
πό τη θέση
αυτονόητο
γγυάται ότι

ρεί να είναι
ίς διάλογος
των ελεύ-
εταβίβαση,
τον λόγο, ο
εύθεροι συ-
ελαίσιο αυ-
ει κατά το
είναι ούτε
ημνεία που
πιτρέψει να

ει να σιωπά.
εία ορισμέ-
ιλυτής πρέ-
καταφύγιο.
ς δεν πρέπει
ημνεία πρέπει
ς στο ότι το
εξάλλου, η
; λέει και ο
δηλαδή έναν
ής του γνω-
δύ ακριβώς

σε αυτό που ο Lacan ονόμασε υποτιθέμενο-υποκειμένο-της-υποτιθέμενης-
γνώσης, το οποίο λειτουργεί ως μοχλός για τη μεταβίβαση (Lacan, 1967).
Ωστόσο, η αναλυτική πράξη συνίσταται στην απόδοση της σημασίας με τη
μορφή μιας ερμηνείας. Κάποιες φορές, ο αναλυτής οδηγείται στο να υπο-
γραμμίσει ένα σημασιολογικό ή γραμματικό διαφορούμενο που διαφεύγει του
υποκειμένου. 'Η, όταν η φράση του αναλυόμενου καλύπτει ένα άλλο νόημα,
ο αναλυτής δεν φθάνει πιο μακριά από το να ρωτήσει τον αναλυόμενο ποια
έννοια δίνει στη φράση του. Αν ο αναλυτής δεν πρέπει να αστοχήσει ως προς
την ερμηνεία, δεν είναι για να την επιστρέψει στον αναλυόμενο, αλλά γιατί η
ερμηνεία είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για να απαντήσει στο κάλεσμα που
υπάρχει μέσα στον λόγο. Επομένως, η ερμηνεία ή ο εντοπισμός του νοήμα-
τος δεν γίνεται μέσα στο πεδίο του συνειδητού. Και η «αποτελεσματικότη-
τα» της αναλυτικής πράξης συνδέεται στενά με τον χρόνο, αφού η επισή-
μανση του σημαίνοντος εκτός του χρόνου καλέσματος του νοήματος από τον
αναλυόμενο δεν έχει καμία συνέπεια, εκτός ίσως από αμηχανία.

«Η πράξη με την οποία έχουμε να κάνουμε είναι η αναλυτική πράξη» λέει
ο Lacan. «Και ως προς αυτήν, είναι τελικά αναμφισβήτητο ότι είναι προσπά-
θεια να απαντήσουμε στο ασυνείδητο». (Lacan, 1961, σ. 392). Και βέβαια,
το ότι υπάρχει ασυνείδητο, σημαίνει ότι «υπάρχει γνώση χωρίς υποκειμένο.
[...] Αυτή η γνώση δεν αποδεικνύεται ποτέ, παρά ως αναγνώσιμη» (Lacan,
1969). Τη στιγμή που κάποιος ακούει το υποκειμένο, η επιθυμία του υπο-
κειμένου καλεί μια τέτοια απάντηση: Την ανάγνωση της γνώσης του ασυ-
νειδήτου. «Η επιθυμία (του αναλυόμενου) αποτελεί μια δοκιμασία της επι-
θυμίας του αναλυτή, ο οποίος θα έχει πολλές ευκαιρίες να δείξει τη ματαιό-
τητα μιας ερμηνείας που αφορά, παραδείγματος χάρη, την ασυνείδητη επι-
θυμία του υποκειμένου να του αρνηθούν το αίτημά του, αντί να το αρνηθεί
στην πράξη» (Safouan, 2001).

Ένα ερώτημα που τίθεται εδώ είναι, έως ποιο σημείο θα πρέπει η ερμηνεία
να εμπλέξει την υποκειμενικότητα του αναλυτή; Σε ένα κείμενο του 1958,
«La direction de la cure et les principes de son pouvoir» (*Écrits*, 1958, σσ. 585-
645), ο Lacan υποστηρίζει ότι ο αναλυτής πρέπει να πληρώσει: Να πληρώ-
σει με λέξεις στην ερμηνεία, να πληρώσει με τον εαυτό του, αφού ο ίδιος προ-
σφέρεται στη μεταβίβαση, αλλά και να πληρώσει με αυτό που είναι ουσια-
στικό στην πιο ενδόμυχη κρίση του.

Υπάρχει στο «Variantes de la cure-type» (1955, σ. 359), μια πολύ συμπε-
κνωμένη και αποκαλυπτική παράγραφος ως προς την εμπλοκή της υποκει-
μενικότητας του αναλυτή. «Γι' αυτό ο αναλυτής πρέπει να προσδοκά τέ-
τοια κυριαρχία του λόγου του, ώστε (ο λόγος του) να είναι ταυτόσημος με

την ύπαρξή του. Γιατί δεν χρειάζεται να εκφέρει πολλά στη θεραπεία, μάλιστα τόσο λίγα που θα πίστευε κανείς ότι δεν έχει ανάγκη από κανέναν λόγο για να ακούσει, κάθε φορά που με τη βοήθεια του Θεού, δηλαδή του ίδιου του υποκειμένου, θα έχει οδηγήσει μια θεραπεία στο τέρμα της, το υποκείμενο να του ξεφουρνίζει τις ίδιες τις λέξεις μέσα στις οποίες αναγνωρίζει τον νόμο της ύπαρξής του». Βλέπουμε εδώ πόσο ο Lacan πίστευε ότι ο λόγος του αναλυτή πρέπει να φθάνει στο σημείο να αποκαλύπτει την ίδια την αλήθεια της ύπαρξής του. Μπορεί η άποψη αυτή να ακούγεται ακραία, πιστεύω όμως ότι μόνο όταν ο λόγος του αναλυτή τη στιγμή της ερμηνείας αποκαλύπτει, με την έννοια του «παρείναι», κάτι από τη δική του την αλήθεια, μόνο τότε, η ερμηνεία λειτουργεί και έχει συνέπειες στη θεραπεία, δηλαδή στην υποκειμενικότητα του αναλύμενου. Όπως λέει ένας αναλυόμενος στο ντιβάνι μετά από αρκετά χρόνια ανάλυσης: «Με ακούτε με διαφορετικό τρόπο τώρα... σαν να φαίνεται κάτι από την επιθυμία σας στον τρόπο που με ακούτε, στην ερμηνεία, κάτι από αυτό που έχετε ζήσει και υποφέρει... Τελικά, πάντα έτσι με ακούγατε». Η απάντηση, λοιπόν, του αναλυτή που αναδεικνύει την επιθυμία του υποκειμένου ερμηνεύοντας, είναι η ίδια η επιθυμία του.

Μάλιστα ο Lacan εμπλουτίζει την άποψή του και φθάνει ακόμη πιο μακριά περί εμπλοκής της υποκειμενικότητας του αναλυτή όταν, το 1968, μιλάει για την έλλειψη του αναλυτή: «Επειδή πάντα λείπει κάτι από το πληκτρολόγιό σας, τον αναλυόμενο δεν μπορείτε να τον ξεγελάσετε, γιατί ακριβώς σε αυτό που σας λείπει θα μπορέσει να ανατρέψει αυτό που, σε εκείνον, του κρύβει τη δική του έλλειψη. Εσείς είστε που θα του χρησιμεύσετε ως σκουπίδοτοπος» (Lacan, 1969).

Κατά τη διδασκαλία του Lacan, λοιπόν, ο ρόλος της υποκειμενικότητας του αναλυτή μέσα στην ανάλυση, είτε ως πιο ενδόμυχη κρίση είτε ως νόμος της ύπαρξής του είτε ως έλλειψη, μετατρέπει τον αναλυτή σε κάτι πολύ περισσότερο και πολύ διαφορετικό από έναν απλό υπηρέτη της τεχνικής. Κατά συνέπεια, η επιθυμία του αναλυτή δεν είναι δυνατόν να είναι μια προσποίηση επιθυμίας στο όνομα μιας τεχνικής. Ήδη, ο Freud μάς διδάξε ότι αναλυτής δεν είναι εκείνος ο οποίος επιθυμεί να θεραπεύσει στο όνομα της επιθυμίας για την επιστήμη. Όπως και σε κάθε ψυχοθεραπεία, έτσι και στην ψυχανάλυση ο λόγος του Άλλου, όταν σε αυτόν τον άλλον αναγνωρίζεται η θέση του μεγάλου Άλλου, έχει συνέπειες ταύτισης. Ο αναλυόμενος ταυτίζεται με τον αναλυτή-πρότυπο-δάσκαλο-κύριο. Σε αυτό το επίπεδο, η ψυχανάλυση είναι ψυχοθεραπεία. Μετά τον Freud και μέχρι τον Lacan, αυτός ο ορισμός της ψυχανάλυσης ως θεραπείας ταύτισης αποδεικνύει την απομάκρυνση της ψυχανάλυσης από τη φροϋδική ταυτότητά της. Με τον Lacan η ψυχαναλυτική πράξη στηρίζεται και πάλι στην άρνηση του αναλυτή να κάνει χρήση της εξουσίας που απορρέει από την ταύτιση. Ο αναλυτής μπαίνει στη θέση του Άλλου, στον οποίο το υπο-

κείμεν
Δάσκα
μία τοι
της εξ
θέση π
κής π
πιο ισχ
είναι π
υποκεί
μίας, τ
υποκεί

Σε αυ
τικό π
εγώ, μ
ο Picas
λαμβάν
κανικό
χαναλι
αυτό π
ναλυτή
μετατρ
Πράγμα
ταύτισ
εμπόδι
ψυχανα
κανείς
λείμεν
του αντί
διά ψυχ
δεταί κ
ασυνείδ
νάλυση
τον κίνη
χριστικό
αντίθετ
σμού τι

ία, μάλι-
 έναν λόγο
 ίδιου του
 τοκείμενο
 τον νόμο
 του ανα-
 ήθεια της
 όμως ότι
 ύπτει, με
 ο τότε, η
 ν υποκει-
 βάνι μετά
 ύρα... σαν
 στην ερ-
 άντα έτσι
 ι την επι-
 η πιο μα-
 1968, μι-
 πληκτρο-
 ί ακριβώς
 είνον, του
 ως σκου-
 νικότητας
 ως νόμος
 κάτι πολύ
 ής. Κατά
 ροσποίηση
 ελυτής δεν
 ας για την
 ση ο λόγος
 γάλου Άλ-
 λυτή-πρό-
 οθεραπεία.
 ίλυσης ως
 ης από τη
 ρίζεται και
 ορρέει από
 ίο το υπο-

κείμενο εγκαταλείπεται όταν υποφέρει, και αρνείται να γίνει ο Κύριος, ο Δάσκαλος. Η ηθική της ψυχανάλυσης έγκειται ακριβώς σε αυτό: Η επιθυμία του αναλυτή είναι πολύ πιο ισχυρή από την επιθυμία να κατέχει τη θέση της εξουσίας, τη θέση του Δασκάλου. Έτσι, η ανάλυση εξαρτάται από τη θέση που υιοθετεί ο αναλυτής. Πρέπει ο αναλυτής, τη στιγμή της αναλυτικής πράξης, να αποδεικνύει ότι η επιθυμία από την οποία διαπνέεται είναι πιο ισχυρή από το να είναι Κύριος. Η ψυχαναλυτική πρακτική δεν μπορεί να είναι παρά μόνο στην υπηρεσία της επιθυμίας του αναλυτή. Μόνον έτσι το υποκείμενο θα μπορεί να συναντηθεί με το ερώτημα της δικής του επιθυμίας, πέρα από κάθε ταύτιση. Μόνον έτσι, και όχι μέσω της ταύτισης, το υποκείμενο δεν θα αποφύγει τη συνάντηση με την υπερ-απόλυση.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να κάνω μια παρατήρηση που αφορά το αναλυτικό πρότυπο που προσέφερε ο Lacan. Ο Lacan είπε ακριβώς: «Κάντε όπως εγώ, μη μιμείστε». Και φαντάζομαι ότι θα μπορούσε να είχε πει, όπως είπε ο Picasso: «Δυσθάνομαι μια δυσφορία σχεδόν σωματική κάθε φορά που αντιλαμβάνομαι ότι με μιμούνται» (Picasso, 1926). Εντούτοις, υπάρχει ένα «λακανικό πρότυπο» που τείνει να επιβάλλεται και να εφαρμόζεται στους ψυχαναλυτικούς κύκλους, σαν να υπάρχει αυτό που, τεχνικά, είναι σωστό και αυτό που δεν είναι σωστό να γίνει για να λέγεται κανείς «λακανικός» ψυχαναλυτής. Ίσως αυτό να είναι αναπόφευκτο. Κυρίως όταν η ψυχανάλυση μετατρέπεται σε ζήτημα τεχνικής, οπότε τα πράγματα περιπλέκονται. Πράγματι, ό,τι έχει να κάνει με την τεχνική προσφέρεται στη μίμηση, στην ταύτιση, στην τυποποίηση. Με άλλα λόγια, κινδυνεύει να μετατραπεί σε εμπόδιο για την επιθυμία του αναλυτή. Ξεχνάμε, όμως, ότι η πρακτική του ψυχαναλυτή Lacan είναι αμίμητη και παραβλέπουμε το γεγονός ότι το να θέλει κανείς να τη μιμηθεί πάση θυσία ταυτιζόμενος με τον ίδιο τον Lacan, αποτελεί μεν εγγύηση ενός «λακανισμού» και συνεπώς προσφέρει την ασφάλεια του ανήκειν στην «ομάδα», τον βάζει όμως στον κίνδυνο να ασκεί μια παρωδία ψυχαναλυτικής πράξης. Ας μην ξεχνάμε ότι η ψυχανάλυση δεν μεταδίδεται και ότι ο κάθε αναλυτής πρέπει να επινοεί εκ νέου τη σχέση του με το ασυνείδητο και έτσι να επινοεί το δικό του το ύφος. Εξάλλου, η ίδια η ψυχανάλυση δεν είναι σκοπός. Η ακριβής αντιγραφή μιας πρακτικής εμπεριέχει τον κίνδυνο η ψυχανάλυση (καθώς και το πέρασμα) να μετατραπεί σε φετιχιστικό αντικείμενο και να επιτρέψει τη θεσμοποίησή της, κάτι που θα ήταν αντίθετο στη σκέψη του Lacan. (Η ρήξη του με τη έννοια της Σχολής-Θεσμού το αποδεικνύει.)

αυτήν την
αντήσουμε
δεν μπο-
μας, στον
κριδώς με
α μας μι-
ταγίδευσή
έπρεπε να
ται πλέον
, νέες δυ-

ien μπορεί
ίο να συν-
ιδέγραψε
ντίσει. Το
σαν εκεί-
τά χρόνια
ιεννέζικη
τρέπει να
ΐλουμε να
εσθαι του
έσα στον
νέα συμ-
ού λόγου,
απιταλι-
πια και ο
είτε ατο-
ς συνδέο-
τον τόπο
μα ποιας
να απο-
ύν;

οικείμενο
γούμενες
οικείμενο
τα όνειρα
οικείμενο,
χι διαιρε-

μένο. Ένα υποκείμενο που δυσκολεύεται να πάρει απόσταση από τον κόσμο, από τη ζωή του, από τις σχέσεις του, από τις πιθανές επιλογές του. Ποτέ δεν υπήρξε τόση ελευθερία στην έκφραση της επιθυμίας όσο στη σημερινή κοινωνία του δυτικού κόσμου. Ποτέ δεν προσφέρθηκαν πιο πολλά αντικείμενα ικανά να μας ικανοποιήσουν: Δεν χρειάζεται πια να ικανοποιούμαστε από αναπαραστές, αφού μπορούμε να έχουμε το ίδιο το αντικείμενο στην πραγματικότητα. Ποτέ, όμως, δεν σκεφτήκαμε λιγότερο και για οτιδήποτε από ό,τι σήμερα. Φαίνεται ότι ο Lacan προέβλεψε αυτή την πορεία της ιστορίας. Στο «Télévision» (Lacan, 1974) μιλάει για «την παραπλάνηση της απόλαυσής μας» και για την «αστάθεια (αβεβαιότητα) του τρόπου μας που, στο εξής, δεν τοποθετείται παρά μόνο μέσα στην υπερ-απόλαυση. Η «νέα κλινική», την οποία έχουμε να αντιμετωπίσουμε και που παίρνει διαφορετικές μορφές – τοξικομανίες, εξαρτήσεις από το διαδύκτιο, ανορεξία, βουλιμία, υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, τρανσζεουαλισμός και αλλαγή φύλου, αυτοκτονικές τάσεις και καταθλίψεις –, είναι πράγματι η κλινική της παραπλάνησης της απόλαυσης και της παγίδευσης από τις υπερ-απολαύσεις της κατανάλωτικής κοινωνίας.

Σε τι μπορεί να βοηθήσει μια ψυχανάλυση; Ο λόγος του ψυχαναλυτή είναι το αντίστροφο του λόγου του κυρίου. Ερωτά τον λόγο του κυρίου και αναιρεί την απόψη. Τι γίνεται όμως στην περίπτωση που ο ασθενής δεν βρίσκεται ούτε στον λόγο του κυρίου, αλλά βρίσκεται στον λόγο του καπιταλιστή; Το σύμπτωμά του συνδέεται, όχι πια με την απόψη, αλλά με την παραπλάνηση της απόλαυσης. Παραμένει δυνατή η ανάλυση σε αυτή την περίπτωση; Κάποιοι ψυχαναλυτές μιλούν εδώ για «οριακούς ασθενείς» και αντικαθιστούν την ψυχανάλυση με «ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία», η οποία επιτρέπει το πέρασμα από τον καπιταλιστικό λόγο στον λόγο του κυρίου και αποκαθιστά έτσι την ταυτότητα του παρεκτραμμένου υποκειμένου. Η ψυχανάλυση μπορεί να ακολουθήσει στη συνέχεια. Ακούγεται λογικό. Κάποιοι λακανικοί ψυχαναλυτές προτείνουν τελικά κάτι παρόμοιο όταν διευρύνουν την ψύχωση μιλώντας για ψύχωση που δεν έχει εκλυθεί. Η κατεύθυνση της θεραπείας είναι πάλι επιστροφή στον λόγο του κυρίου για να περιοριστεί η απόλαυση. Και στις δύο περιπτώσεις δεν υπάρχει ο ψυχαναλυτικός λόγος. Και ο Lacan παρατηρεί το 1968: «Όντας ψυχαναλυτές χωρίς να κάνουμε ψυχανάλυση, παραμένουμε πάντα ο ψυχαναλυτής;» (Lacan, 1968). Και μιλάει για την αξιοβρήνητη παρουσία του ψυχαναλυτή στον σύγχρονο κόσμο, με την οποία προσπαθεί να αναπληρώσει τις ελλείψεις της θεωρίας του.

α λ η τ η ε υ λ η τ η ε ι α

Εκείνο που έχει να κάνει ένας ψυχαναλυτής, εάν θέλει να είναι και να

παραμένει ψυχαναλυτής την εποχή των «νέων συμπτωμάτων» που ζούμε ή, καλύτερα, την εποχή της παραπλάνησης της απόλαυσης, είναι να εισαγάγει την ψυχανάλυση στη ζωή του και, προπαντός, να επινοήσει και πάλι την ψυχανάλυση. Μόνον έτσι δεν θα υποκύψει στο να αγνοήσει την ηθική. Μόνον έτσι θα αποδεικνύει διαρκώς αυτή την ιδιαίτερη επιθυμία που είναι η επιθυμία του αναλυτή, κάτι που προϋποθέτει ότι ξέρει, την κατάλληλη στιγμή, να μην υποκύψει στην επιθυμία του. Γιατί, ακριβώς, πίσω από τα εμφανιζόμενα νέα συμπτώματα, πίσω από την παραπλάνηση της απόλαυσης που δηλώνουν, κρύβεται μια βαθύτατη δυσφορία της επιθυμίας. Η κατεύθυνση της ψυχανάλυσης δεν μπορεί να είναι άλλη από το να επιτρέψει στο υποκείμενο να ερωτήσει την επιθυμία του, απελευθερώνοντάς την από την παγίδα της υπερ-απόλαυσης της καταναλωτικής κοινωνίας. Συνεπώς, ο αναλυτής δεν μπορεί παρά να μην απαντήσει στο αίτημα του αναλύομένου και εκείνο που «πρέπει να γνωρίζει είναι ότι δεν μπορεί παρά να είναι ο εαυτός του στο λόγο του» (Lacan, 1955).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Lacan, J. (1955). «Variantes de la cure-type», *Écrits*, Paris, Seuil, 1966, σσ. 323-62.
- Lacan, J. (1958). «La direction de la cure et les principes de son pouvoir», *Écrits*, Paris, Seuil, 1966, σσ. 585-645.
- Lacan, J. (1960). «Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien», *Écrits*, Paris, Seuil, 1966, σσ. 793-827.
- Lacan, J. (1961). *Le Séminaire, Livre VIII: Le transfert*, texte établi par Jacques-Alain Miller, Paris, Seuil, 1991.
- Lacan, J. (1964). «Position de l'inconscient», *Écrits*, Paris, Seuil, 1966, σσ. 829-50.
- Lacan, J. (1967). «Proposition du 9 octobre 1967 sur le psychanalyste de l'École», στο *Autres écrits*, Paris, Seuil, 2001.
- Lacan, J. (1969). *Lettres de l'EFPP*, no 6.
- Lacan, J. (1969). «L'acte psychanalytique», στο *Autres écrits*, Paris, Seuil, 2001.
- Lacan, J. (1974). «Télévision», Paris, Seuil.
- Picasso (1926). Συνέντευξη της Angèle Ferran για το La P.
- Safouan, M. (2001). *Dix conférences de psychanalyse*, Paris, Fayard.
- Silvestre, M. (1987). *Demain la psychanalyse*, Navarin.

Ο

ΠΙ

Σήμ
θερι
προ] της
ρομ
χήςσημ
αυτ
την
Η ε
αυτ
αυτ
μεν
κούΕ.
ται
ποι
άλλ
πλέ
να :